

## **David Van Reybrouck: ‘Ineens is er €800 mrd voor defensie, maar voor klimaat is er geen cent te makken’**

Financieel Dagblad, 20 maart 2025

De Vlaamse schrijver en cultuurhistoricus David Van Reybrouck, bekend door zijn boeken over de koloniale geschiedenis van de Lage Landen, zijn pleidooi voor een burgerberaad en zijn bekommernis om het klimaat, is de komende twee jaar Denker der Nederlanden. ‘Het lijkt wel juli 1914. Het gemak waarmee nu met een soort enthousiasme de oorlogstrom wordt geroerd, vind ik verbijsterend.’

‘Waar zullen we zitten?’ vraagt David Van Reybrouck, terwijl hij zijn vintage salon binnenloopt in zijn statige appartement in hartje Schaarbeek, de noordoostelijke gemeente van Brussel. De keuze valt op de belendende kamer. Aan tafel serveert hij Chinese thee en koekjes. Hij zegt dat hij ‘blij, vereerd en verrast’ was toen hem vorige zomer werd meegedeeld dat hij als eerste niet-Nederlander zich voor twee jaar Denker der Nederlanden (voorheen Denker des Vaderlands) mag noemen. ‘Dus ik wist het al driekwart jaar en moest het lang stilhouden. Het is een onbezoldigde eretitel, maar ik neem de verantwoordelijkheid die het met zich meebrengt ernstig op.’

Wie zich vanaf het station Brussel-Noord te voet naar zijn woning begeeft, moet door de kleurrijke, maar rauwe Rogierlaan. ‘Het is sociologie live, hè? Je kijkt je ogen uit. Dan besef je dat we in Europa te maken hebben met een breuklijn, waarbij de opleidingskloof een grote rol speelt.’ De kloof in de samenleving, waarin twee parallelle werkelijkheden elkaar niet meer ontmoeten en dus ook niet meer verstaan, is een terugkerend thema in het oeuvre van Van Reybrouck, dat hij al in 2009 aan de kaak stelde in zijn pamflet Pleidooi voor populisme. ‘Ik heb dat boekje in eerste instantie tegen mezelf geschreven. Als “hoogopgeleiden”, het woord alleen al, kijken we letterlijk neer op de massa, de deplorables, zoals Hillary Clinton deze mensen ooit noemde. Ik vind dat verwerpelijk. Ik houd daar écht niet van.’

Van Reybrouck is niet bang voor zelfkritiek. ‘Wij zitten evengoed in een bubbel. Niets is schadelijker dan een elite die zijn eigen elitarisme niet ziet. De elite is bang voor de massa en de massa is bang voor de elite. We schuwen elkaars bubbel, vandaag de dag. Die kloof baart mij veel zorgen. Daar is nog veel werk aan de winkel.’

In zijn essay Tegen verkiezingen (2013) hekelt Van Reybrouck de zogenoemde ‘diplomademocratie’ van baantjesjagers. Door de groeiende kloof kalft het draagvlak voor westerse democratieën in toenemende mate af, wat het populisme in de hand werkt. Geïnspireerd door het lotingsstelsel uit de bakermat van de democratie, de stadstaat Athene, pleit Van Reybrouck voor door loting verkregen burgerberaden om het ‘Democratisch Vermoeidheidssyndroom’ tegen te gaan.

Hoe kijkt u daar nu naar?

‘In België gaat het nu wel snel. Duitstalig België is de eerste plek op de wereld waar je naast een verkozen parlement een permanente, gelote burgerraad hebt. Die twee werken goed met elkaar samen. De verkozen politici zeggen daar in Eupen: we maken hier met elkaar ruzie zoals in elk parlementair stelsel elders. Maar zodra de burgerraad eraan te pas komt, staken we ons rituele moddergevecht en gedragen we ons allemaal anders.’ ‘Dat is precies wat ik in de deliberatieve burgerberaden heb geleerd. Het leuke is dat daar mensen van alle rangen en standen bijeenkomen. Ze raken met elkaar in gesprek, herontdekken elkaar en hun medemenselijkheid. Dat werkt zo bevrijdend! We zijn niet verplicht om democratie enkel te herleiden tot verkiezingen. Als je de burger als volwassene behandelt, dan gedraagt die zich als volwassene. Als je de burger enkel als kiesvee behandelt, dan gedraagt die zich ook als kiesvee.’

‘De democratie dreigt vast te lopen. Maar ik ben niet pessimistisch, want er is altijd een raam in de kamer. We kunnen democratie anders doen. Je hoeft de democratie niet af te schaffen, want er zijn andere manieren die het huidige stelsel kunnen verrijken.’

Zoals?

‘Behalve voor het opzetten van burgerberaden pleit ik voor referenda. Anders dan bij referenda, waar het slechts gaat om ja of nee op een vraag die de politiek heeft gesteld, kan iedereen hier de aanbevelingen die uit het burgerberaad komen, keuren. Daarmee krijg je een collectieve validatie van de voorstellen van medeburgers. En dat is voor de politiek echt een cadeau, want die krijgt een waardevolle lijst van prioriteiten waar maatschappelijk draagvlak voor bestaat. Ik snap niet dat we dat niet doen. Het is ook zo simpel te organiseren.’

‘Kijk, ik ben vooral bekend van Congo en ook Revolusi, maar ik denk dat Tegen verkiezingen het langst zal meegaan. Het boek is twaalf jaar oud en is mijn meest vertaalde boek. Kofi Annan, voormalig secretaris-generaal van de VN, heeft het ook nog aangeprezen. Terwijl ik in de zaal zat, zei hij tijdens een speech in Athene, verwijzend naar dit boek: het is tijd dat we onze democratie vernieuwen. Helaas wordt het alleen maar actueler.’

Als ik Donald Trump zeg, dan zegt u ...?

‘Oef! De schade in Amerika lijkt toch onherroepelijk te gaan worden. De geest is uit de fles. Men zei altijd: de instellingen zijn sterk, er zijn checks-and-balances. Maar we zien nu dag in dag uit dat solide instellingen uitgehold kunnen worden en dat checks-and-balances relatief zijn. Amerika was allang meer plutocratisch dan democratisch, maar het land is nu hard op weg autocratisch te worden. En het gaat niet meer om die ene figuur, Trump, maar om die hele entourage met mensen als J.D. Vance en Elon Musk. Dit is echt een regime aan het worden. Niet alleen de instellingen worden uitgehold, zelfs de werkelijkheid. We zijn in een semantische clusterfuck beland.’

Wat bedoelt u daarmee?

‘Dat de waarheid niet meer telt. Je kunt Zelensky niet zomaar een dictator noemen. Feiten zijn optioneel geworden. Internationale afspraken zijn optioneel geworden. Internationaal recht is hooguit een suggestie, waar je je niet aan hoeft te houden. De kracht van de naoorlogse wereldorde was dat die was gebaseerd op afspraken. En die afspraken waren groter dan individuen. Als we het niet eens zijn over een aantal basale feiten en als die volkomen facultatief worden, dan zijn we de basis kwijt voor elk gesprek. Dat proces verloopt nu in een sneltreinvaart, mede door de digitale ontwikkeling en AI. Termen als truth collapse en reality collapse klinken misschien dramatisch, maar in feite alluderen ze op een toekomst waarin we straks niet meer weten wat echt of onecht is.’

Baart dat u zorgen?

‘Ja, dat vind ik een ongelooflijk gevaarlijke ontwikkeling. Ik vind het echt onrustige tijden. Het is alsof elke week een nieuwe eeuw met zich meebrengt, met nieuwe machtsverschuivingen. Het Westen domineert niet meer. Dat vinden velen angstaanjagend, maar het feit dat de wereld multipolair wordt, hoeft op zich geen probleem te zijn, zolang die maar multilateraal blijft. We hadden een bipolaire wereld in de Koude Oorlog. Na de val van de Muur kregen we door de Amerikaanse suprematie een unipolaire wereld. Wij als Europa hebben daar flink van geprofiteerd. We hebben gratis veiligheid gehad, maar het vredesdividend is echt op.’

Het is defensie wat nu de klok slaat. Klimaat, voor u een belangrijk thema, dreigt op de achtergrond te raken. Hoe ervaart u dat?

‘Met de acute defensiecrisis in Europa is ineens alles mogelijk. We hebben hier in Brussel het

hoofdkwartier van de Navo, maar als een van de laagste investeerders kwam België er steeds heel goedkoop van af. Dus er moet wel iets gebeuren. Maar het lijkt soms wel juli 1914. Het gemak en het soort enthousiasme waarmee nu de oorlogstrom wordt geroerd, vind ik verbijsterend.'

'Zelf denk ik dat het gevaar enorm wordt overschat, als je ziet hoeveel moeite het de Russen in Oekraïne kost. Dan hoeven we ook niet te vrezen dat ze overmorgen in Scheveningen zullen staan. Defensiebedrijven en hun aandeelhouders varen wel bij het aanwakkeren van die angst. Op aarde zijn latente processen gaande die vele malen schadelijker zijn. Dat is niet alleen de opwarming van de aarde, maar ook pfas, microplastics, genetisch gemanipuleerde organismen, de ggo's, en producten met nanodeeltjes. We hebben niet eens door wat de impact is van deze zogenoemde novel entities.'

'Het verbijstert mij dat voor het afwenden van een ecologische catastrofe op aarde geen geld gevonden kan worden, terwijl nu met een vingerknip ineens €800 mrd voor defensie op tafel komt. Maar voor het klimaat is er geen cent te makken. Zagen we die voortvarendheid maar ook ten aanzien van de aardepolitiek en de versterking van onze democratie.

De bedragen voor defensie gaan ten koste van de echte veiligheidsvraagstukken, die vele malen urgenter zijn. Laten we ons hoofd alsjeblieft een beetje koel houden.'